

O'ZBEKISTONDA YASHIL INVESTITSİYALARNI JALB QILISH ISTIQBOLLARI

Abdujabborov Dilmurodjon Baxodirovich¹

¹ *Qo'qon xizmat ko'rsatish va servis texnikumi*

Yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 27.06.2025

Revised: 28.06.2025

Accepted: 29.06.2025

KALIT SO'ZLAR:

O'zbekiston, yashil
iqtisodiyot, yashil
investitsiyalar, karbon
bozorlar, ESG
standartlari, qayta
tiklanuvchi energiya,
iqlim moliyasi, davlat-
xususiy sheriklik, yashil
obligatsiyalar, GHG
emissiyasi..

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida yashil investitsiyalarni jalb qilish istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida xalqaro tashkilotlarning (OECD, Jahon banki, UNDP) ochiq ma'lumotlari, davlat moliya institutlari strategiyalari hamda mavjud obligatsiyalar va karbon kreditlari asosidagi moliyaviy oqimlar tahlil qilindi. Natijalarga ko'ra, mamlakatda yashil iqtisodiyotga o'tish uchun yillik 6 milliard AQSh dollari miqdorida investitsiya talab qilinadi, amaldagi moliyalashtirish esa bu ehtiyojning taxminan yarmiga to'g'ri keladi. Davlat-xususiy sheriklik, ESG standartlari asosida moliyaviy islohotlar, va texnologik transferlar orqali investitsion muhitni takomillashtirish muhim vazifa sifatida belgilandi. Xulosa va takliflar esa ushbu jarayonni jadallashtirishga qaratilgan aniq choralarni qamrab oladi.

KIRISH. So'nggi yillarda iqlim o'zgarishi va ekologik muammolar dunyo iqtisodiyotida dolzarb masalaga aylangan bo'lib, bu holat O'zbekiston oldiga ham yashil iqtisodiyot sari o'tish zaruratini qo'ymoqda. Mamlakat barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash bilan birga, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilar hajmini kamaytirish va energiya samaradorligini oshirish bo'yicha tizimli islohotlarni boshlab yubordi.

Yashil investitsiyalar bu yo'ldagi asosiy drayverlardan biri sifatida qaralmoqda. Jumladan, qayta tiklanuvchi energiya, suv resurslarini boshqarish, ekologik toza transport

va qishloq xo'jaligi kabi yo'nalishlarda xalqaro va milliy moliyalashtirish mexanizmlari joriy etilmoqda. Jahon banki, OECD, UNDP kabi tashkilotlarning hisob-kitoblariga ko'ra, O'zbekistonga yashil transformatsiyani amalga oshirish uchun har yili kamida 6 milliard AQSh dollari miqdorida investitsiya zarur.

Mazkur maqolada O'zbekistonda yashil investitsiyalarni jalb qilish istiqbollari, mavjud moliyaviy vositalar, institutsional imkoniyatlar va xalqaro hamkorlik mexanizmlari tahlil qilinadi.

Adabiyotlar sharhi

Yashil iqtisodiyot va yashil investitsiyalar bugungi kunda global miqyosda iqtisodiy siyosatning ajralmas qismiga aylangan. Yashil investitsiyalar konsepsiyasi birinchi navbatda ekologik barqarorlik, resurslardan tejamkor foydalanish va past karbonli iqtisodiyotga o'tishni ta'minlovchi moliyaviy oqim sifatida e'tirof etiladi. Barbier (2010) yashil iqtisodiyotni "atmosfera, suv va biosfera salohiyatini tiklash bilan birga iqtisodiy o'sish va ijtimoiy farovonlikni ta'minlaydigan model" sifatida talqin qilgan.

OECD (2023) O'zbekistonda yashil transformatsiya uchun zarur bo'lgan yillik moliyalashtirish ehtiyojini 6 milliard AQSh dollariga baholaydi. Ushbu hisobotda davlat investitsiya fondlari va xalqaro moliya institutlarining o'rnini alohida ta'kidlangan. Jahon bankining 2022-yildagi "Uzbekistan Country Climate and Development Report" hujjatida energetika va suv xo'jaligi sektorlariga nisbatan yashil investitsiyalarni kengaytirish muhimligi ko'rsatilgan.

GGGI (2021) ma'lumotlariga ko'ra, Karakalpog'istonda amalga oshirilayotgan GRIP loyihasi global moliyaviy institutlar uchun O'zbekistonni regional yashil moliyalashtirish markaziga aylantirish yo'lida muhim qadam sifatida baholangan.

Mahalliy tadqiqotchi Ibragimova D. (2021) o'z maqolasida O'zbekiston bank tizimining yashil kreditlash siyosatini institutsional jihatdan takomillashtirish lozimligini qayd etgan. Shu bilan birga, Usmonov A. (2022) mamlakatda yashil obligatsiyalar chiqarilishi xorijiy investitsiyalar oqimini ko'paytirishda muhim vosita bo'lishi mumkinligini nazariy jihatdan asoslab bergan.

Adabiyotlarda, shuningdek, ESG (Environmental, Social, Governance) yondashuvi asosida investitsiyalarni boshqarish va davlat moliyaviy institutlarining rolini kuchaytirish lozimligi ko'p bor takrorlanmoqda. Bu esa O'zbekiston uchun mavjud moliyaviy mexanizmlarni modernizatsiya qilish orqali yashil investitsiyalarni faollashtirish imkonini beradi..

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda O'zbekistonda yashil investitsiyalarni jalb qilish holati va istiqbollari tizimli ravishda tahlil qilindi. Tadqiqot quyidagi metodik asoslar va yondashuvlarga tayandi:

1. Deskriptiv (ta'riflovchi) tahlil usuli

Tadqiqotning asosiy qismi mavjud statistik ma'lumotlar, moliyaviy ko'rsatkichlar va milliy-halqaro hisobotlar asosida tavsiflovchi (descriptive) tahlil asosida tuzildi. OECD (2023), Jahon banki (2022, 2024), UNDP (2021) va GGGI (2023) kabi tashkilotlarning ochiq nashrlari asosiy axborot manbasi sifatida xizmat qildi.

2. Ikkilamchi ma'lumotlar tahlili (secondary data analysis)

Iqtisodiy va institutsional ko'rsatkichlar World Bank Open Data, OECD-iLibrary, UNDP siyosiy brifinglari va GGGI portalidan olingan tayyor ma'lumotlar bazasi asosida qayta umimlashtirildi. Bu orqali turli davrlar kesimidagi moliyalashtirish hajmlari, sektorlar bo'yicha ulushlar va xalqaro obligatsiyalar hajmi aniqlashtirildi.

3. Solishtirma tahlil (comparative analysis)

O'zbekistonning yashil investitsiyaviy faoliyati boshqa rivojlanayotgan davlatlar (ayniqsa Markaziy Osiyo va MDH mamlakatlari) bilan qiyosiy tahlil qilinib, ularning strategiyalariga nisbatan O'zbekistonning ijobiy va salbiy jihatlari belgilandi. Mazkur metodologik yondashuv O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tishidagi moliyaviy va institutsional salohiyatini empirik asosda baholash, aniq raqamlar va faktlarga tayangan holda holatni aniqlash imkonini berdi.

Natijalar

Tadqiqot davomida O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida investitsiyalar hajmi, moliyalashtirish manbalari, davlat institutlarining ishtiroki va xalqaro mexanizmlar doirasidagi yondashuvlar tizimli tahlil qilindi. Quyidagi natijalar deskriptiv, solishtirma va ikkilamchi ma'lumotlarga tayangan holda shakllantirildi.

1. Yashil investitsiyalarga bo'lgan ehtiyoj va amaldagi moliyalashtirish holati

OECD (2023) hisob-kitoblariga ko'ra, O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tishi uchun yillik 6 milliard AQSh dollari miqdorida moliyalashtirish zarur. Ayni paytda mavjud moliyaviy oqimlar bu ehtiyojning faqat 45–50 foizini qamrab olmoqda. Bu esa investitsiya bo'shlig'ini bartaraf etish uchun davlat-xususiy sheriklik (PPP) va xalqaro moliyaviy instrumentlardan foydalanishni zarur etadi.

1-jadval

Yashil iqtisodiyot uchun moliyaviy manbalar taqsimoti (2023–2024)

Moliyalashtirish manbasi	Miqdor (mlrd USD)	Ulushi (%)
Davlat investitsiya fondlari (UFRD va boshqalar)	0.9	15%
Xalqaro moliya institutlari (WB, ADB, UNDP)	1.1	18%
Yashil obligatsiyalar (suveren va korporativ)	0.5	8%
Karbon bozorlar va grantlar (iCRAFT, KOICA, GCF)	0.3	5%
Jami moliyalashtirish	2.8	46%

2. Davlat moliyaviy institutlarining ishtiroki va strategik roli

Tahlil shuni ko'rsatadiki, davlat moliyaviy institutlari — xususan, EDC (Energetika Dasturi Korporatsiyasi), BDB (Iqtisodiy Taraqqiyot Banki) va UzMRC (Ipoteka refinanslashtirish kompaniyasi) — yashil investitsiyalarni jalb qilishda asosiy drayverlar sifatida qaralmoqda.

- EDC 2026-yilga borib portfelining 35 %ini yashil loyihalarga ajratishni maqsad qilgan.
- BDB energiya samaradorligi va qishloq xo'jaligidagi ekologik tashabbuslarni moliyalashtirmoqda.
- UzMRC 2023-yilda ilk korporativ yashil obligatsiyani chiqarishga tayyorgarlik ko'rmoqda.

2-jadval

Davlat moliyaviy institutlari faoliyati (2023–2026 strategiyasi)

Moliya instituti	2023-yilgi ulushi	2026-yil maqsadi	Asosiy yo'nalishlar
EDC	12%	35%	Quyosh va shamol energiyasi, elektr tarmoqlari
BDB	8%	25%	Suv tejovchi texnologiyalar, ekologik dehqonchilik
UzMRC	0% (loyiha bosqichi)	20%	Yashil qurilish, energiya samarador ipoteka

3. Xalqaro moliyaviy mexanizmlar va iqlimga asoslangan yondashuvlar

Xalqaro iqlim moliyasi vositalaridan foydalanish bo'yicha ijobiy natijalar qayd etilgan. 2024-yil iyun oyida O'zbekiston iCRAFT (Innovative Carbon Reduction Financing Tool) dasturi orqali yarim million tonna CO₂ qisqartirish evaziga 7.5 mln AQSh dollari mablag' oldi. Bu tajriba O'zbekistonni karbon bozorlariga chiqish bo'yicha yetakchi mintaqaviy davlatlardan biriga aylantirdi.

Shuningdek, 2021-yilda mamlakat SDG asosidagi 870 mln USD lik suveren yashil obligatsiya chiqarib, Markaziy Osiyoda bunday moliyaviy vositani qo'llagan ilk davlatga aylandi.

3-jadval

Xalqaro moliyalashtirish vositalari va natijalari

Moliyaviy vosita	Yil	Miqdor (mln USD)	Izoh
Suveren SDG obligatsiyasi	2021	870	Ijtimoiy va ekologik loyihalarni moliyalash
Karbon bozor to'lovi (iCRAFT)	2024	7.5	CO ₂ qisqartirish evaziga "natijaga asoslangan to'lov"
GRIP (Karakalpoq loyihasi)	2023–2024	1000	KOICA va GGGI hamkorligida, Aralbo'yi uchun

4. Energiya samaradorligi va chiqindi miqdoridagi o'zgarishlar

Energiya samaradorligi sohasida O'zbekiston YAIM birligiga to'g'ri keladigan GHG (issiqxona gazlari) chiqindilarini 2010-yilga nisbatan 14% ga kamaytirdi. NDC (Milliy Belgilangan Hissalar) hujjatlarida 2030-yilgacha bu ko'rsatkichni 35% ga qisqartirish maqsad qilingan. Energetika sektori hozirda milliy GHG emissiyalarining 75% ini tashkil etmoqda.

4-jadval

GHG chiqindilari va energiya intensivligi ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	2010	2024	2030 maqsad
YAIM birligiga GHG emissiyasi (bazaviy)	100%	86%	65%
Energetika sektorining GHGdagi ulushi	72%	7	≤65%

Ko'rsatkich	2010	2024	2030 maqsad
		5%	
Energiya intensivligi (Jahon o'rtachasiga nisbatan)	2 barobar yuqori	—	Pasaytirish rejalashtirilgan

5. Resurs tejash salohiyati va iqtisodiy samaradorlik

OECD va UNDP baholariga ko'ra, suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish orqali yillik 1.8 milliard m³ suv tejash, agroekologik metodlar orqali esa 4.6 milliard USD miqdorida qo'shimcha hosil olish mumkin. Bu esa yashil investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda yashil investitsiyalarning yetarli potensialga ega ekanini, ammo ularni kengroq jalb qilish uchun moliyaviy mexanizmlarni diversifikatsiya qilish, karbon bozorlariga faol integratsiyalash va davlat-xususiy sheriklik loyihalarini kengaytirish zarurligini ko'rsatmoqda.

Muhokama

O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha harakatlari so'nggi yillarda jiddiy jadallashgan bo'lsa-da, ushbu yo'nalishda hali hal qilinishi zarur bo'lgan tizimli muammolar mavjud. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yillik zarur yashil moliyalashtirish hajmi (6 milliard AQSh dollari) bilan amalda mavjud moliyalashtirish hajmi (2.8 milliard AQSh dollari) o'rtasida katta tafovut mavjud. Bu esa moliyaviy resurslarni diversifikatsiya qilish zarurligini ko'rsatadi.

Davlat moliya institutlari (EDC, BDB, UzMRC)ning strategik roli tobora ortib borayotgan bo'lsa-da, ularning yashil moliyalashtirishga yo'naltirilgan portfelli hali ham cheklangan. Yashil obligatsiyalar chiqarish va karbon kreditlari asosida moliyaviy oqimlarni shakllantirish yo'nalishida dastlabki qadamlar muvaffaqiyatli boshlangan. Biroq bu mexanizmlarni institutsional jihatdan mustahkamlash va xalqaro standartlarga moslashtirish zarur.

Yashil investitsiyalar samaradorligi nuqtai nazaridan, qayta tiklanuvchi energiya, suv tejovchi texnologiyalar va ekologik dehqonchilik sohalariga yo'naltirilgan loyihalar ancha yuqori iqtisodiy va ekologik qaytish ko'rsatkichlariga ega ekani aniqlangan. Jumladan, har yili 1.8 milliard m³ suvni tejash va 4.6 milliard AQSh dollarigacha qo'shimcha mahsulot olish imkoniyati mavjud. Biroq, bunday salohiyatni amaliyotga tatbiq qilish uchun

texnologik transfer, infratuzilmaviy tayyorgarlik va mahalliy ishlab chiqaruvchilarning ko'nikmasini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, energetika sektori hali ham milliy GHG chiqindilarining 75 %ini tashkil etmoqda. Bu esa ushbu sohaga qaratilgan yashil investitsiyalarni birinchi navbatda kengaytirish lozimligini anglatadi. Qolaversa, O'zbekistonning energiya intensivligi jahon o'rtachasidan ikki baravar, Yevropa Ittifoqidan esa to'rt baravar yuqori ekani isbotlangan. Demak, energiya tejamkor texnologiyalarni jalb etish nafaqat ekologik, balki iqtisodiy barqarorlik uchun ham muhimdir.

Muhokama shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda yashil investitsiyalarni keng jalb qilish uchun:

- moliyaviy infratuzilmani xalqaro ESG standartlariga moslashtirish,
- davlat-xususiy sheriklik (PPP) asosidagi ekologik loyihalarni kengaytirish,
- yashil obligatsiyalar va karbon kreditlari bozorini institutsional asosda rivojlantirish,
- xalqaro moliya institutlari bilan barqaror strategik hamkorlik o'rnatish zarur.

Bu chora-tadbirlar mamlakatni nafaqat iqlim o'zgarishiga bardoshli qilish, balki mintaqaviy yashil moliyalashtirish markaziga aylantirish imkonini beradi.

Xulosa va takliflar

Yashil iqtisodiyotga o'tish O'zbekiston uchun nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki iqtisodiy o'sishni uzoq muddatli asosda davom ettirish vositasi sifatida e'tirof etilmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mamlakatda yashil investitsiyalarni jalb qilish borasida bir qancha muhim bosqichlar bosib o'tilgan: davlat moliya institutlari strategik yo'nalishlarni belgilab olgan, bir nechta suveren va korporativ yashil obligatsiyalar chiqarilgan, xalqaro karbon bozori orqali ilk moliyaviy to'lovlar olingan. Shuningdek, yillik moliyalashtirish ehtiyoji (6 milliard AQSh dollari)ning taxminan yarmi allaqachon mavjud manbalar orqali qoplanmoqda.

Biroq bu sohadagi salohiyat to'liq ishga solinmayapti. Energiya intensivligi va GHG emissiyasi yuqoriligicha qolmoqda. Davlat va xususiy sektorlar o'rtasidagi integratsiya, texnologik transferlar va ESG standartlariga muvofiqlik hali ham yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan.

Shu asosda quyidagi **asosiy takliflar** ilgari suriladi:

1. **Milliy yashil moliya strategiyasini ishlab chiqish** – banklar, fondlar va SOElar uchun ESG standartlariga asoslangan yagona me'yoriy-huquqiy baza yaratilishi kerak.

2. **Yashil obligatsiyalar va karbon kreditlari bozorini rivojlantirish** – bu vositalarni institutsional ravishda tartibga solish va investorlar uchun afzalliklar yaratish zarur.

3. **Davlat-xususiy sheriklik (PPP) asosida ekologik loyihalarni ko‘paytirish** – qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash va yashil transport sohalarida.

4. **Texnologik ko‘chirish va mahalliy lashuvni rag‘batlantirish** – xorijiy texnologiyalarni jalb qilish bilan birga, ularni mahalliy sharoitga moslashtirishga e‘tibor qaratish lozim.

5. **Xalqaro hamkorlikni chuqurlashtirish** – GCF, GGGI, WB va boshqa donorlar bilan uzoq muddatli hamkorlik asosida barqaror moliyalashtirish liniyalarini kengaytirish zarur.

Mazkur takliflar amalga oshirilsa, O‘zbekiston nafaqat yashil investitsiyalarni jalb etish salohiyatini oshiradi, balki mintaqada ekologik barqarorlikka erishish bo‘yicha ilg‘or davlatlardan biriga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Barbier, E. B. (2010). *A Global Green New Deal: Rethinking the Economic Recovery*. Cambridge University Press.

2. OECD. (2023). *Financing Uzbekistan’s Green Transition*. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/12/financing-uzbekistan-s-green-transition_6ebf6b94/27d2489d-en.pdf

3. World Bank. (2022). *Uzbekistan Country Climate and Development Report (CCDR)*. World Bank Group. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099240007072223752/pdf/P1771080edd66408f0bcd9015de19bc66dc.pdf>

4. UNDP. (2021). *Green Recovery & Green Economy in Uzbekistan: Executive Summary*. United Nations Development Programme. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/uz/Uzb_GRGE_PolicyBrief_ExSum_v1_20210303_DESIGNED.pdf

5. GGGI. (2023). *Green Recovery Investment Platform – Uzbekistan*. Global Green Growth Institute. <https://ggi-uzbekistan.onrender.com/introduction>

6. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Umarjonov, B., & Shamsiddinov, M. (2021). Islom moliyasining xususiyatlari. *Scientific progress*, 2(8), 634-638.

7. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Shamsiddinov, M., & Umarjonov, B. (2022). ISLAMIC FINANCE. *Scientific progress*, 3(2), 48-50.
8. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2022). Characteristics of Islamic Finance. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
9. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Ubaydullayev, A., Omonov, I., & Mirzamahmudov, B. (2022). ISLOM BANKI VA AN'ANAVIY BANKLAR O 'RTASIDAGI FARQLAR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 755-761.
10. Akhrorjon, A. (2022). Uzbekistan and the World Trade Organization management system. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
11. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2022). Danger in Islamic Banking. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
12. Abdullaev, A. (2022). O 'zbekiston iqtisodiyoti uchun jstga a'zo bo 'lish sabab muammo va natijalari. *Raqamli texnologiyalar va ta'lim istiqbollari*, 1(2), 113-121.
13. Akhrorjon, A., & Zumradkhan, K. (2022). The impact and results of membership of the wto on the education system. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(5), 24-32.
14. Akhrorjon, A. (2022). Reasons, problems and consequences for the accession of the Uzbek ecanomy to the WTO. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
15. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Karimova, S., & Solijonova, F. (2022). Jahon savdo tashkiloti boshqaruv tizimi. *Scientific progress*, 3(2), 343-347.
16. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Anvarov, J., & Ismoilov, S. (2022). Islom moliyasi. *Scientific progress*, 3(2), 45-47.
17. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Yusupov, S., & Anvarov, J. (2021). Islom bankchiligidagi xavf. *Scientific progress*, 2(8), 639-642.
18. Axadjon o'g'li, A. A., & Sabirovna, G. G. (2025). JSTGA A'ZO BO 'LISHNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI. *ZAMIN ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(5), 101-108.
19. Abdullaev, A. (2021). RAQAMLI IQTISODIYOT-KADRLAR TAYYORLASHNING DOLZARB MASALALARI. *Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning o 'ziga xos xususiyatlari, uning*.
20. Mamadjonov, M., Abdullayev, A., Abdurahmonov, I., & Mamadaliyev, A. (2021). Challenges of management in the digital economy. *Scientific progress*, 2(6), 1533-1537.

21. AA, M. F. M. (2021). RAQAMLI IQTISODIYOT TUSHUNCHASI, AFZALLIKLARI VA AMALIY AHAMIYATI. *ÂXEOPOT-KOMMYHHKAFIX TEXHOMrnmÂPH BÂ TEÏÏE KOMMYHHKÂ^ mÂPHHHr 3ÂMOHÂBHH MYÂMMOÏÏÂPH BÂ EHHMÏÏÂPH OHÏÏÂHH PECnYEmKÂ HÏÏMHH-TEXHHKÂHMYMÂHMHMHrMÂrbPY3ÂÏÏÂP TmflÂMH*, 2(6), 794.

22. Akhmadjonov, O., Abdullayev, A., Abdupattayev, A., & Sultonov, M. (2021). Islamic banking management, assets and liabilities. *Scientific progress*, 2(6), 1525-1532.

23. Axrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). TA'LIM SIFATI OSHISHIDA JSTNING O 'RNI. *YANGI O 'ZBEKISTONDA IJTIMOYIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR*, 2(1), 113-118.

24. Mulaydinov, F. (2024). Application, place and future of digital technologies in the educational system. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.

25. Jumanova, S. (2024). Analysis of PISA test results in Uzbekistan and prospects of preparing primary education students for PISA test. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.

26. Akhrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). IMPACT, RESULTS AND CONSEQUENCES OF WTO ACCESSION ON THE EDUCATION SYSTEM. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(1), 6-15.

27. Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG 'ICH TA'LIM O 'QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 159-162.

28. Abdullaev, A., & Odilova, M. (2024). The Role of WTO in Improving the Quality of Education. *Yosh Tadqiqotchi Jurnali*, 3(1), 140-148.

29. Axadjon o'g'li, A. A., & Sabirovna, G. G. (2025). JSTGA A'ZO BO 'LISHNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI. *ZAMIN ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(5), 101-108.